

verleende de regering octrooien aan grote en innoverende ondernemingen en was zij het die middels tarievenpolitiek en verdere regelgeving de marges bepaalde waarbinnen ondernemingen moesten opereren. Het had dus onmiskenbaar voordelen je in de nabijheid van hof en overheid te vestigen. Maar de beide functies overlappen elkaar in zekere mate. Zo stimuleerde de hof- en hoofdstadfunctie de bloei van allerlei economische activiteiten. Daarnaast ging van de aanwezigheid van een welgestelde bevolkingsgroep een multipliereffect uit dat in het boek onderbelicht blijft waardoor de betekenis van Brussel als hoofd- en hofstad voor de bevolkingsomvang en -ontwikkeling wordt onderschat. Sommige economische branches zullen in de lokale elite een basis hebben gehad voor enigszins rendabel functioneren en slechts in beperkte mate afhankelijk zijn geweest van een regionaal of nog omvangrijker marktgebied. De verzorgingsbehoefte van de lokale elite reikte voorts bepaald verder dan alleen hun beroep op personeel en pasteibakkers. Op haar beurt moest ook deze groep net als de elite zelf worden gevoed, gekleed, et cetera. De betekenis van de bijdrage van De Peuter moet evenwel niet zozeer worden gezocht in de positionering van Brussel op de wereldkaart, maar ligt toch vooral in het vergrote inzicht in de sociaal-economische geschiedenis van Brussel in het bijzonder vanuit het functioneren van een selectief aantal branches gedurende een langere tijd. Daarvoor niets dan lof.

Henk Schmal

W. R. D. van Oostrum, *Juliana Cornelia de Lannoy (1738-1782). Ambitieuw, vrijmoedig en gevat* (Dissertatie Utrecht 1999; Hilversum: Verloren, 1999, 376 blz., f 41,-, ISBN 90 6550 057 X).

Ik zal het maar meteen bekennen: 'jonkvrouw' Juliana de Lannoy heeft mijn hart gestolen. Levend in de achttiende eeuw, bezat zij alle eigenschappen die een moderne intellectueel zich zou wensen: zij was scherpzinnig, geestig en gevat, ze was eigenzinnig, vrijmoedig en ambitieus.

De Lannoy had de moed te kiezen vooreen leven in eenzaamheid dat uitsluitend gewijd was aan haar grote passie: het dichten. Ze wist met haar werk niet alleen de bewondering af te dwingen van tijdgenoten als Feith en Bilderdijk, die haar graag eigen werk voor commentaar toestuurden, maar kreeg ook erkenning van latere handboekauteurs die tot in de twintigste eeuw een plaats voor haar reserveerden in de literaire canon. Ze waagde zich bij voorkeur aan voor vrouwen ontoegankelijke 'mannengenres' als de lierzang en tragedie en won met haar anoniem ingezonden werk eremedailles bij verschillende dichtgenootschappen waar vrouwen alleen honorair lid van konden worden. En dat alles terwijl ze zich slechts ten dele aan de regels van 'het spel' hield en vaak terloops de spot dreef met de ongelijke sekseverhoudingen van haar tijd.

De dichteres De Lannoy verdient kortom bewondering en respect. Geldt dat ook voor *Juliana Cornelia de Lannoy (1738-1782)*, het boek dat neerlandica Pim van Oostrum over haar schreef en dat in juni 1999 als dissertatie aan de Universiteit van Utrecht verdedigd werd?

Het boek geeft in ieder geval een goede indruk van wat De Lannoy als dichteres dreef. De Lannoys debuteert *Aan myn geest* (1766) kan geïnterpreteerd worden als de literaire uitdrukking van de persoonlijke conflictsituatie waarin De Lannoy zich bevond: te moeten kiezen tussen een leven als echtgenote en moeder die zich slechts tussen de bedrijven door met de letteren mag bezighouden of een leven als dichter die professioneel werk levert en daarvoor ook publieke erkenning krijgt. Van Oostrum weet aannemelijk te maken dat De Lannoy al vroeg in haar leven — dwars tegen de heersende normen in — voor de laatste optie koos en *Aan myn geest*

gebruikte om haar ongebruikelijke keuze publiekelijk te legitimeren. Stammend uit een geslacht van beroepsmilitairen, wenste ook zij haar bijdrage te leveren aan de grootheid van het vaderland: wanneer dat niet met de degen kon, dan met de pen. Dat ze daarmee het risico liep het etiket van onaantrekkelijke savante opgeplakt te krijgen, besepte De Lannoy terdege, maar het weerhield haar er niet van ook voor vrouwen het recht op studie en publieke ambten te bepleiten.

Van Oostrum analyseert verder uitputtend de drie historische treurspelen van De Lannoy en concludeert dat de dichteres ook hier aandacht vroeg voor de positie van vrouwen. Terwijl ze zich op het eerste gezicht grotendeels aan de literaire conventies van het tragedie-genre conformeerde, problematiseerde De Lannoy ondertussen op subtiële wijze de geringe keuzevrijheid van de vrouwelijke personages, prees ze hun sterke karakter en voorzag haar mannelijke persona-ges van sterke én zwakke karaktertrekken. De tragedies werden in het algemeen goed ontvangen, maar haar meest gewaagde onderneming *Cleopatra* (1776) werd door de vakpers doodgezwegen. Dat ze in dit stuk vooral de dilemma's en soms onmogelijke vereisten van de moederliefde liet zien, werd haar niet in dank afgenomen.

Met haar gender-analyses geeft Van Oostrum een belangrijke aanvulling en kritiek op eerdere interpretaties van De Lannoys werk. Ze toont een scherp oog te hebben voor de heersende sekseverhoudingen en voor de reikwijdte van strategisch gekozen formuleringen zoals die door De Lannoy en contemporaine mannelijke commentatoren werden ingezet. Zo belicht ze de dubbelzinnigheid van het compliment dat De Lannoy 'manlyke Poëzy' schreef (65) en beargumenteert ze op overtuigende wijze dat de nadruk op het uitzonderlijke talent van De Lannoy als effect had dat andere vrouwen ontmoedigd werden haar na te volgen (24, 198, 227).

Hoewel Van Oostrum op punten als deze weet te treffen met haar opmerkingsvermogen en ook haar levendige stijl van schrijven in het algemeen bewondering afdwingt, geldt dat niet voor alles in haar boek. De auteur doet soms uitspraken die vergezocht lijken omdat de ondersteunende argumentatie tekortschiet of onduidelijk is. Zo wijt zij de eenzijdigheid van eerdere interpretaties van *Aan myn geest* ondermeer aan 'de hoofdzakelijk mannelijke critici die de seksestrijd als een theoretische strijd ervaren' (30). De daaropvolgende zinnen maken niet duidelijk waar deze uitspraak op gebaseerd is maar lijken deze juist eerder te ontkrachten: de psychoanalyse die Van Oostrum daar aanhaalt presenteert de seksestrijd immers als een alles-behalve theoretische maar daarentegen door beide seksen tot in de kern van het 'ik' geleefde strijd.

Uitspraken als deze — minimaal onderbouwd en vragen oproepend — zijn er bij Van Oostrum meer te vinden. Haar zeer uitgebreide notenapparaat zorgt daarbij nauwelijks voor verheldering maar werkt eerder verwarring in de hand: het bevat veel overbodige informatie en de lezer moet zich nogal eens door noten van tientallen regels heen werken om pas aan het einde daarvan te vinden wat hij of zij zoekt. Dat de auteur veel onderzoek heeft verricht, wordt zo wel duidelijk maar in haar streven anderen te overtuigen van al het onrecht dat vrouwen in het verleden is aangedaan, schiet ze regelmatig nét iets te ver door.

Na kennismaking met De Lannoy kan ik begrijpen dat het voor Van Oostrum onmogelijk is geweest zich niet te laten inspireren door het vrijmoedige verzet tegen de heersende sekseverhoudingen dat het werk van De Lannoy kenmerkt. Jammer is alleen dat ze daarbij niet even subtiel met de conventies weet te spelen als De Lannoy en daardoor met haar boek onvermijdelijk meer weerstand zal oproepen dan deze gevierde Nederlandse 'Sappho' (195, 214).

H. Manschot-Tijdink, *'Een allerneeteligst character'. Het leven van Judith van Dorth (1747-1799)* (Aalten: Fagus, 1999, xii + 224 biz., f42,50, ISBN 90 70017 33 4).

Op 21 november 1799 werd de tweënvijftigjarige orangiste Johanna Magdalena Catharina Judith barones van Dorth, door de militaire rechtbank in het ambt Bredevoort, schuldig bevonden aan twee strafbare feiten: het dragen van oranje en het gebruik van opruiende taal. Het uitgesproken vonnis: '...om, anderen ten exempel, met den kogel gestraft te worden, dat er de dood na volgt...', werd de volgende dag ten uitvoer gebracht.

Judith van Dorth werd in 1747 geboren op huis 't Velde bij Warnsveld, waar ze door haar moeder, Jacoba Schimmelpenninck van der Oije, met veel geschreeuw en harde hand werd opgevoed. Judith, ook niet op haar mondje gevallen, bracht als gevolg van hun slechte relatie vele eenzame uren op haar kamer door. Ze vond troost bij de niet-adellijke Zutphense advocaat en huisvriend Engelbert Gerhard Johan Croockceus, met wie ze op negentienjarige leeftijd een geheime liefdesrelatie begon. De affaire lekte uit, evenals haar plannen om er met Engelbert vandoor te gaan. Judith, die door de relatie niet alleen haar eigen reputatie maar ook die van haar familie had geschaad, werd naar een 'vrouwenbeeterhuys' gestuurd en ontferd.

Vanaf 1776, het jaar waarin haar moeder overleed, tot 1789, toen ze samen met haar broer Gerrit het huis Harreveld kocht, zorgde Judith voor de huishouding. Judiths vader raakte als gevolg van zijn vele leningen in grote financiële problemen. Door de omwenteling van 1795 werden de schulden van Jan van Dorth tot 't Velde, die evenals zijn zoon en dochter een vurig aanhanger van de prins van Oranje was, nog groter. Jan en Gerrit van Dorth raakten hun functies en daarmee hun extra inkomsten kwijt. Daarnaast lieten de schuldeisers zich niet langer meer afschepen, hetgeen uiteindelijk tot de openbare verkoping van Jan van Dorths goederen zou leiden. De reputatie van het gezin Van Dorth, door hun driftige aard toch al niet best, werd in deze periode door bedreigingen en scheldkanonnades nog verder aangetast. Dat de advocaten die de zaken van Jan van Dorths schuldeisers behartigden, overtuigde patriotten waren, werkte ook al niet in het voordeel van de familie.

Als gevolg van het beledigen van gerechtsdienaren en het belemmeren van hun werkzaamheden had Judith in 1795 al eens zestien dagen in hechtenis doorgebracht. Op 23 november 1797 werd ze opnieuw gearresteerd. De aanklacht betrof nu het verduisteren van kostbare goederen uit de verzegelde boedel van 't Velde. Judith ontkende. Na een verblijf van vijf maanden in een onverlichte en onverwarmde kamer van het Zutphense stadhuis, lukte het haar om met een nagemaakte sleutel te vluchten. Een klein jaar na haar spectaculaire ontsnapping werd ze vrijgesproken.

Evenals haar vader had ook Judith grote bedragen geleend. Haar schulden werden voor een groot deel veroorzaakt door haar pogingen haar vader, en daarmee hun bezittingen, te redden. Na de dood van Jan van Dorth in april/mei 1798 bleken de schulden van Judith en Gerrit zo hoog, dat ze op geen enkele manier meer aan hun financiële verplichtingen konden voldoen. Het onvermijdelijke gevolg was, dat in augustus 1798 ook de inboedel van het huis Harreveld werd geveild, terwijl enkele maanden later met de verkoop van de onroerende goederen van de familie van Dorth werd begonnen.

Op 5 september 1799 mislukte een poging tot herstel van het stadhouderschap, waarbij tijdens schermutselingen een jonge patriot op gewelddadige wijze om het leven kwam: 'O, dat is er nog maar een, daar moeten er meer aan, het was maar een patriot!', riep de door woede en teleurstelling gedreven Judith van Dorth de omstanders toe. Opruiende taal, waarop volgens artikel 9 van de proclamatie van het Uitvoerend Bewind van 23 augustus 1799 de doodstraf stond, werd Judith van Dorth tenslotte fataal.